

SZÉPMŰVÉSZETI BALNÉZET.

A' szépművészetet sokan felszeg szempontból tekintik, minek következtében méltatlanul lealacsonyítják 's minden becsétől megfosztják. E' felszégsegen és balnézeten meg nem ütközik az, ki tudja, hogy e' becsmérés egyéb jeles dolgokkal is történik, miknek való értékét az elfogult elme félreismeri, valamint e' bajban az elvont tudomány, a' bölcsestet, továbbá a' népnevelés, nemzetiség, képviseleti alkotmány, közteherviseles, törvénykezési nyilvánosság, szabad sajtó, szabad kereskedés 's több efféle kénytelen részesülni.

Nem tagadjuk, hogy sok igaz tisztelőt számlál a' szépművészet, sőt vannak tulzó bálványzói is, kik a' művésziséget fő emberi tökélynek magasztalják; de nem hiányzanak fitymálók, és pedig nagy számmal, kik a' szépművészeti foglalkodást unalmat üző játéknak és időtöltésnek, célját haszontalan, sőt kártékony gyönyörködtetésnek gyalázzák. Lássuk mindenek előtt, milly párhuzamba állítják a' szépművészetet a' való élettal.

Az ember, azt mondják, komoly munkára van hivatva, melly abban áll: hogy földművelés, műipar és kereskedés által élete kényelmeit előmozdítja, 's így a' jólétben folyvást halad. A' gyakorlati élet körében minden dolog csak annyiban érdekes, becses, jó, a' mennyiben hasznos, tudniillik életünk szükségéit kielégíti 's haladásunkat a' jólétben eszközli. A' mi testünk, foglalkodásunk, a' külvilág mind megannyi eszközül szolgálnak az említett haladásnak.

A' szépművészet ellenben nem gondolván a' való élet céljaival és a' hasznossággal, minden tárgyat, állapotot, cselekvést önczélnak tekint, azaz: olyannak, minek belső, önálló beese van, 's mi minden külső cél nélkül egyedül tökélyes alakjáért tetszik. Lássuk példákban.

A' gyakorlati élet szempontjából az emberi test nem egyéb, mint az életnek, a' fejlődés- és haladásnak eszköze; miért is a' testi alkotás nem bir önálló beccsel, hanem egyedül azon hasznosság tekintetéből érdekes, miszerint rendeltetésünk elérését eszközli. A' szépművészet álláspontjából az emberi test tökélyes alak, minek szépsége és műértéke nem függ valamelly gyakorlati czéltól, hanem részeinek öszhangzó szerkezetétől.

Hasonlóan némi emberi cselekvés, történeti esemény szolgál művészeti szemlélés tárgyául, ha azt az életfejlés összefüggő folyamából kiemeljük és önálló jelenetnek tekintjük. Így a' középkor történetirati és bölcsészeti tekintetben csak előkészülete és alsóbb foka azon műveltségi polcznak, mellyre az újabb kor jutott; mint tárgya a' szépművészetnek azon kor magában véve tökélyes példányképe a' harczias szellemnek, a' lovagias lelkesedés- és kalandozásnak. Az őskort a' költők aranykorul rajzolják, holott a' történetbuvár és életember nem lel abban egyebet az emberiség gyermekkoránál.

Nem különben áll a' dolog a' külvilággal. A' való élet mezején a' természet adományai csak eszközei az emberi lét- és cselekvőségnek; a' szépművészeti szemlélés e' termékeknek belső értéket tulajdonít, a' nélkül, hogy gyakorlati hasznukat venné számba, azon hasznukat, mire a' gazdaszat, műipar és kereskedés czéloz. Az élet embere gyériti a' pagonyt, hogy telkét jövedelmező szántófölddé alakíthassa; a' műkedvelő a' rengeteg erdők és sziklabérczek szemléléséből merit boldogító élvezetet. Amaz hajóra ül és átevezi a' folyókat, a' tengert, a' végett, hogy nagyértékű árukat szállítson; ez könnyű sajkán hintáztatja magát a' hullámoktól édes ábrándozásban, és a' folyókat, tavakat tündérekkel népesíti. Az előbbi a' természetben nem lát egyebet, mint eszközt az embernek, emberben a' természet urát; az utóbbi a' természetet bálványozza, és szépségét, fenséges alkotását imádja.

Halljuk már, mikép értelmezik a' szépművészeti kedvtelést. Az ember, így beszélnek ők, természeténél fogva kénytelen a' gyakorlati élet fárasztó pályáján kissé kipiheni, a' komoly munkát kedvderítéssel felváltani, és rövid időre a' képzelem játékában megnyugodni. Az elgyöngült érzéket és lankadt szellemet a' játék érdekli: ezen elmejátekot olly tárgyak szemlélése éleszti, mikhez semmi külső érdeket nem kötünk, 's miket egyedül alakjokért, azaz: szépségökért kedvelünk meg. És ez alapja azon érdektelen kedvtelésnek, mit a' tárgyak szépsége fakaszt kedélyünkben. Gyönyörködünk valamelly virág szemlélésében, mivel alkotása képzelelmünket élénk játékba hozza, mi közben szellemünk magasabb törekvése kipihen. Örömmel nézzük a' törzs-családi élet képét, mert ama megelégteltség, szűk körű munkásság, mértékletesség, béke és csend merő ellentétben áll nyugtalan és zajos társadalmi életünkkel, és azon csalódást szüli bennünk, mintha magunk is illy csendes és megelégedett életben részesülnénk.

Mindezekből kiviláglik, mondanak ők, hogy a' szépművészeti szemlélés és abból származó kedvtelés csalódáson alapszik. Ebből egyszersmind érthetni, miért különböznek a' szépművészeti nézetek, sőt ellenkeznek egymással,

annyira, hogy nincs a' szépművekről egyetemileg érvényes ítélet. És ez igen természetes; mert ha a' való élet irányától elfordulunk, úgy annak megítélését, mi magában becses, tökélyes, azaz: szép, a' szemlélő egyénre bíztuk, 's alanyi hangulatától tettük függővé. Erre nézve egyik a' vadont szemléli kéjittasan, dúsát áthatlan erdőkkel és habzó zuhatagokkal; más a' kies tájban mosolygó virányaival és gyümölcsöző növényzetével lel élvezetet. Amazt a' hős vagy lovagkor lelkesíti elragadtatásig; ezt korunk élete és társadalmi állapota gyönyörködteti.

E' szerint kétségtelen, hogy nincs határozott mérték, mihez a' tárgyak szépségét lehetne szabni; nincs ingatlan alap, mire a' szépről ítéletet bírnánk építeni. Ha tudni akarjuk: jó-e valamely dolog, könnyen érünk czélt az által, hogy meghatározzuk, miszerint ama dolog érdekeinknek és haladásunknak a' jólétben megfelel. Igenis, szembeszökőleg meg lehet mutatni, hogy társadalmi céljaink tekintetében a' mivelt földnek nagyobb a' becsé a' parlagon heverő posványnál, vagy homokpusztánál; 's hogy a' szabadság és haladás eszméivel jobban megegyeztetelhető az újabb kornak képviseleti alkotmánya, mintsem a' középkori hűbér-rendszer: de nem lehet illynemű bizonyítás után szépművészeti ítéletet alapítani. A' szépről ítélet változó körülményektől függ, minők: a' véralkat, életkor, éghajlat, nevelés, életmód, korszellem, vallási, nemzeti eszmék és szokások. A' vérmesnek a' zajos élet és társalgás, a' mélának a' magány és csend tetszik; a' hegyháti lakosra kellemetlenül hat a' sík pusztája, az alföldi pedig meg nem foghatja, mikép élhet megelégtülten valaki óriási hegyek közt.

Most következik a' vádak legsúlyosbika, hogy a' szépművészet kártékony befolyást gyakorol a' társadalmi életre. Ama báj, így szólnak ők, mibe a' tárgyakat képzelünk öltözteti, a' lelket elpuhítja, az elmét valóttan álmakba ringatja, a' kedélyt lázas szenvedélyekre hevíti, a' gyakorlati tetterőt zsibbasztja, mi kétség kívül veszélyesen hat az erkölcsi és polgári életre.

Az erkölcsi kiművelés oda czéloz, hogy a' szenvedélyeknek féket vessünk: de nem foglalkozik-e a' szépművészet a' szenvedélyek élethű jellemzésével, mellyek annál inkább csábítók, minthogy a' szépség és fenség képében jelenkeznek?

A' társadalom méltán követeli, hogy az embereket hasznos munkára, gazdaságra, műipar- és kereskedelemre neveljük: 's ki nem tudja, hogy a' szépművészet a' közélet e' prózai foglalkozásait előkelő megvetéssel lenézi?

Az emberiség rendeltetése a' jólétbeni haladás, és jelenkorunk hangos követelése a' gyökeres átalakulás: de ki tagadhatja, hogy ennek útjába állanak a' régi idők iránt vak előszeretet, a' hősiség tulságos magasztalása, a' fegyveres diadalok bálványozása, a' hűbéri rendszer iránti elfogultság, mind megannyi csalódások, miket a' szépművészet ápol, 's mik által a' rövidlátó embereket kápráztatja és a' haladás ösvényén hátráltatja?

Bizony a' szépművészeti eszmék, főleg a' fenséges, csudálatos és regényes, zsibbasztólag hatnak a' gyakorlati cselekvőségre. Vegyük például a'

hősiséget: a' hős örült elszánással megveti az életet, a' tudományt, ipart, a' béke áldásait, tulbecsülván a' bajnoki erőt és bátorságot: erre nézve veszélybe rohan, 's ví emberi szörnyekkel. — A' hódító a' dicsőség fényével megvakítja az egész nemzetet 's olly lelkesedésig ragadtatja, hogy tüzhelyének és honjának hátat fordít, vészhozó fegyverét idegen földön széthordja, az ellenel iszonyu dühhel összeütközik, kész ámitójáért győzni vagy halni.

Ismerjük tehát azon okokat, mellyeknél fogva némellyek a' szépművészettől idegenkednek, 's azt gyanus szemekkel mérik. Azonban valamint egyébütt, úgy itt is egyoldalú felfogás szüli e' balnézetet.

Mindenek előtt a' szépművészetet azért gáncsolják, hogy a' hasznosságnak nem hódol és a' való élet érdekeitől elvonja figyelmét. De gondolják meg, hogy épen az által különbözik a' szép a' hasznos és alanyi jótól, miszerint a' hasznos külső céljáért, tehát közvetve becses, nevezetesen, mivel életünk szükségzeit kielégíti; a' szép ellenben közvetlenül minden külső cél nélkül tetszik. És csakugyan a' szép kagyló annak is tetszik, ki azt sem tudja, mi csoda és mire való. — Továbbá, nem kell a' szépművészetet a' hasznos mesterségekkel, szóval: a' kézművességgel fölcserélni. A' kézművesség külső, anyagi célt vesz számba: föladata az élet föntartására célzó eszközöket szaporítani, az élet kényelmeit előmozdítani, az anyagi jólétet gyarapítani. A' szépművészet nincsen közvetlenül külső célhoz, anyagi érdekhez kötve, jóllehet közvetve társadalmi célokat is előmozdít, minő a' nemzetiség emelése. Az ember alakít és szép műveket készít egyedül belső, és pedig szellemi célokból: mivel mintegy teremő erőt érez magában, mivel illy magasztos cselekvőségből nemesebb örömet élvez, mivel szellemi tökéletesedését eszközli, és az isteni tökélyhez közelít. Azt tartjuk észszerűleg, hogy az Isten a' világ alkotásában eszméit létesítette; ámde nem testesíti-e meg eszméit is a' művész, midőn természetfölötti szellemként ihletve, eredeti és remek műveket alkot?

De azt mondják: a' szépművészeti szemlélés nem egyéb, mint gondtalan elmejáték, melly csak a' komoly munkától idegenkedő kedélynek nyujt élvezetet. E' gáncsolók egyedül azon hatásra vagyis lelki állapotra figyelnek, mit a' szépnek fölfogása eszközöl: ezen állapot abban fekszik, hogy a' szép tárgy a' szemlélő képzelmet éleszti és kedélyét gyönyörködteti. De mi által eszközli azt? Lássuk közelebb.

Az ellenfél pusztán a' szépnek külsejét, annak alakját veszi tekintetbe. De ki olly bangó, hogy át nem látja, miszerint az alak mindenkor tartalmától függ és ahhoz van alkalmazva? Ki nem tudja, hogy a' gyermek, férfiú, öreg testében minden vonás, idom, tag megfelel illető korának? — Mi a' szépnek lényegét nem pusztán az alakban, hanem egyszersmind jelentékeny tartalmában helyezzük. Az alak csak úgy léphet a' szépség körébe, ha jelentékeny tárgyat, kitünő jellemet, életet szemléltet, mi a' szemlélő eszes lényt meghatja. A' belvederi Apollóban nem egyedül a' márványvázolat az, mi a' műismerőnek tetszik, hanem az értelmes szemlélőt a' fönségesnek eszméje,

az isteninek kifejezése lelkesíti. Ha Raphael sixtina madonnájára pillantunk, áhitatra buzdító szent szűz, égi lény öltik szemünkbe. De nemcsak a' művészetben, hanem a' természet országában is a' külső alakon kívül némi felötlő jelesség, meglepő jelenet teszi a' szépnek alapját : illy tárgyak a' hajnal arany sugárai, a' folyó síma tükre, a' virágos mező, a' fűlmile bús panasza, némi hájoló arcz, deli férfiú.

A' jelentékeny tárgyon kívül czélszerű alakot követelünk; mert a' minek alkotása czélszerűtlen, idomtalan, minő a' nyomorék csudaszülött, a' szépség díjára nem számolhat. Az alak és tartalom közti öszhangzás lényeges tulajdonsága mind a' természeti, mind a' művészeti szépnek. E' czélszerűség a' képző erőnek az anyag fölötti hatalmát tünteti ki, mi a' szemlélő eszes lénynek kedves látmányt nyújt. Például szolgálnak a' szépidomu virágok, miknek alkotása olly művészi, mintha a' szabadon teremő képzelem alakította volna. De a' művészet készítményére is csak úgy tűzhetjük a' szépség koszoruját, ha tartalmának megfelelő alakban mutatkozik. A' görögök isteneiket emberi alakban érzéketlenné, de úgy, hogy az emberiből az isteni fénylett ki. Az isteni fönséghez nagyszerű alak illik : ez okból a' régiek isteneiket óriási nagyságban vázolták. Apolló kisdéd természetben jelleméhez szabott hatását elvesztené.

Helytelen tehát azon állítás : hogy a' szépművészeti kedvtelés csalódáson alapul, és egyéni hangulattól függ. Igaz ugyan, hogy a' szépnek felfogására lelki fogékonyság kívántatik : bizony, a' ki gondba, vagy bűba van merülve, az semmiben sem leli kedvét. Azonban tagadni nem lehet, hogy az alanyi fogékonyságon kívül vannak tárgyilagossági kellékei a' szépnek; ezek pedig : a' jelentékeny tárgy és czélszerű alak. Kétséget tehát nem szenved, hogy van a' szépnek való, nem képzelt, egyetemileg érvényes, nem pusztán egyéni hangulattól függő alapja. 'S valóban, a' csillagos égnék ragyogása, a' holdtól világított vidék, a' hasadó hajnal pirja, a' szeliden csörgedező patak, a' kies völgy, a' csendes tavaszi est, a' roppant havasok, a' mérhetlen tenger olly tárgyak, mellyek minden fogékony kebelt megindítanak.

A' mi azon súlyos vádat illeti : hogy a' szépművészet veszélybe ejti az erkölcsi és polgári életet, azt igazságtalannak ítéljük. Nem emelünk védő szót egyes visszaélések mellett, hanem csak a' szépművészetet egyáltalában véve igazoljuk.

A' szépművészet szintugy törvényes szülöttje az emberi észnek, mint a' tudomány és erkölcsi élet. Mindegyiknek eredeti cél van kitűzve : a' tudomány az igaznak határtalan országába vezet; az erkölcsi élet a' legfőbb jót törekszik létesíteni; a' szépművészet az igazat és jót a' szépnek kedves és vonzó képeiben szemlélteti. Tudományban az ész a' hideg vizsgálónak szerepét viseli; erkölcsi életben mint szigorú törvényhozó és bíró lép föl; szépművészetben ama ész a' természetnek lelkesült szemlélője és az emberi életnek buzgó nemesítője.

Alaptalan azon panasz, hogy e' művészet botrányul szolgál az erkölcsi-ségnek. Mi teszi az erkölcsi életnek való és fönséges jellemét? nemde ama

nemes lelkesedés és buzgalom, minélfogva természetünk méltóságát tiszteljük, a' szelleminek elsőséget adunk az érzéki fölött, és szellemi céljainkat létesíteni törekszünk? Hát nem éleszti-e ama törekvést a' szépművészet, midőn az erény és vallás eszméit érzékíti, 's a' tökély képében szemlélteti? Valóban az érzékités vagyis az eszméknek ábrázolása érzéki képekben azon eszméket közértelműekké és vonzókká teszi: illy érzékités az, midőn az isteni jóságot az éltető sugárait terjesztő napnak képében ábrázoljuk, vagy az igazság kiszolgáltatását a' mérleg jelképe által fejezzük ki. Illynemű előadás az elmét fölvilágítja, a' kedélyt lelkesíti, és az akaratot minden nemesre és jóra buzdítja, következőleg a' szellemi kiképzést, az erkölcsi műveltséget előmozdítja.

Igaz, hogy a' szépművészet nemes törekvést és lázas szenvedélyt, erényt és bünt, angyalt és ördögöt, mennyet és poklot, madonnát és torzképet ad elő; de nem közöl-e szintugy mindennemű emberi gazságot a' történetíró, mintegy tükörben láttatván a' nagyravágyást, irígységet, ármányt, véres boszút, kegyetlenséget, rablást, gyilkolást, a' nélkül, hogy azért kárhózatot mond rá az okos ember? A' gonosz is nyújt erkölcsi tanulságot, ha gyalázatos és kártékony voltát olly színben rajzoljuk, hogy iszonyt gerjeszt az emberek szívében. Ezt a' hivatásuk körét ismerő költészek meg is teszik, kik noha emberi szörnyeket vázolnak, mint Shakespeare Macbeth asszonyt, de el nem mulasztják az erkölcsi ostort fejök fölött suhogtatni.

Végre, a' szépművészet valamint tisztelettel hódol az erkölcsi életnek, ugy a' polgárinak is. Nem veti meg a' közélet foglalatosságait, mellyek földi jólétünket gyarapítják; de a' szellemi célokat és azokrai törekvést többre becsüli az érzéki javaknál, 's észszerűen óvakodik, nehogy az anyagi érdekek tulnyomóságot nyervén, a' lelki kincsek és magasztos örömek szerzését háttérbe szorítsák. — Minthogy pedig e' művészet minden üdvös eszmét és törekvést buzgón fölkarol, magasztalván a' nagyszerű elszánást, lelki bátorságot, dicső föláldozást a' haza, vallás, emberiség érdekében: ennélfogva a' való haladást és tökéletesedést nem gátolja, sőt elősegíti.

Ezen hitünk szerint korszerű igazolását a' szépművészetnek ama forró ohajtással rekesztjük be: bár víhatna ki hazánkban is kellő elismerést és méltánylást a' szépművészet, minek könnyítésére segédül szolgálna a' többi közt a' szépművészeti eszmék terjesztése az időszaki sajtó útján, és az aestheticának rendes előadása minden felsőbb tanintézetben. Képtelenség és gúny, hogy hazánkban lehet valaki a' bölcsészet és szépművészetek tanára, a' nélkül, hogy a' szépművészetet csak elméletileg is tanulta volna.

P u r g s t a l l e r J ó z s e f.